GARANTAREA ORDINII ÎN CADRUL PROCESULUI CIVIL PRIN SANCȚIONAREA CU DECĂDEREA DIN DREPTURI

Vasile JOSAN
CZU: 347.91/.95:343.24 *vasile.josan@gmail.com*

Procedura judiciară reprezintă principala cale de apărare a drepturilor și intereselor civile încălcate sau contestate. Pe lângă asigurarea justeției și legalității actului judecătoresc, o sarcină a procedurii civile este judecarea cauzelor într-un termen rezonabil, or, o justiție tardivă, fie ea și echitabilă, poate fi uneori ineficientă.

Legislația procedural civilă învestește expres instanța de judecată cu un rol diriguitor în organizarea și desfășurarea procesului [1, art. 9 alin. (1)]. Judecătorul asigură disciplina procesuală nu doar din perspectivă utilitaristă, ci și în considerarea principiului corectitudinii și solemnității procesului civil [2, art. 7 alin. (2)].

Pentru asigurarea ordinii în proces, instanța de judecată are la dispoziție o paletă de sancțiuni procedurale definite și enumerate la art. 10 alin. (1), (3) CPC, inclusiv decăderea din drepturi pentru neîndeplinirea în termen a actului de procedură [1, art. 10].

Dintre sancțiunile pentru care a optat legiuitorul, decăderea din drepturi este una din cele mai des aplicabile. Conceptual, ea este caracterizată de claritate, precizie și previzibilitate, ceea ce îi conferă eficiență. CPC nu definește instituția decăderii, însă natura juridică poate fi dedusă din art. 113 CPC, potrivit căruia, „dreptul de a efectua actul de procedură încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege ori stabilit de instanța de judecată. Nerespectarea termenului atrage după sine decăderea din dreptul de a efectua actul de procedură, dacă legea nu prevede altfel”. Totuși, decăderea nu intervine doar la expirarea unui termen, ci și în cazul în care legea stabilește ordinea de efectuare a actelor de procedură.

În CPC, deși omniprezentă, decăderea rareori este menționată expres (ex: art. 92 alin. (2); art. 124; art. 434 alin. (2)). De cele mai multe ori, legislația civilă operează cu decăderea „virtuală”, care se prezintă sub diferite formule („în termen de”, „până la”, „nu mai târziu de”, „la etapa” etc.).

Doctrina românească a definit instituția decăderii ca – sancțiune de drept procesual civil care constă în pierderea dreptului de a îndeplini un act de procedură ce nu a fost exercitat în termenul prevăzut de lege [3, p. 671]. Considerăm că această definiție, privită prin optica oferită de Codul de procedură civilă al României, art. 185, este una bună, dar nu poate fi extrapolată exact la configurația legislativă a RM, întrucât art. 113 CPC reglementează decăderea cu referire atât la termenele prevăzute de lege, cât și la cele stabilite de instanța de judecată.

Instanța stabilește anumite termene, a căror încălcare duce la decădere, doar atunci când legea permite acest lucru (ex.: art. 186 alin. (2); art.368 alin. (1); art. 92 CPC etc.). Totuși, termenele stabilite de instanță pentru efectuarea unui act procedural, sunt în număr redus în CPC. În principal, decăderea este aplicabilă termenelor imperative stabilite de lege. În cazul termenelor stabilite de instanța de judecată, decăderea survine ca urmare a neîndeplinirii actului în termenul oferit.

Trebuie precizat că decăderea nu influențează asupra dreptului la acțiune, întrucât acesta este acoperit de dreptul constituțional de acces la justiție. Profesorul I. Leș notează că ori de câte ori este vorba de nerespectarea unui termen prevăzut de lege pentru sesizarea organelor de jurisdicție, sancțiunea care se va aplica este cea a prescripției. De aceea, decăderea nu are ca obiect dreptul la acțiune, ci exercițiul unui drept procedural subsecvent sesizării [4, p.186].

În arhitectura procedural civilă națională, decăderea operează doar la declararea acesteia de către instanța de judecată. Ea poate fi solicitată de către părți sau poate fi invocată din oficiu.

Funcțiile decăderii sunt determinate de funcțiile termenelor procedurale. În primul rând, decăderea realizează o funcție preventivă: simpla prezență a termenului în conținutul legii avertizează participanții la proces și îi determină să acționeze activ și cu bună-credință, or, în caz contrar, nu vor fi acceptate actele îndeplinite în afara termenelor omise. În al doilea rând, exercită funcția sancționatorie: aceasta se manifestă din momentul declarării decăderii de către instanța de judecată, prin aceasta subiectul este privat de posibilitatea de a valorifica dreptul omis, fiindu-i penalizată pasivitatea. Sub aspect sancționator, decăderea este o sancțiune severă, fiind numită în doctrină și „fatală”, mult mai gravă decât nulitatea, chiar dacă între acestea două există o interferență.

Autorul P. Pop în comparația dintre cele două, semnalând printre altele următoarele asemănări:

- ambele sancțiuni sunt de strictă interpretare, nefiind permisă analogia;
- atât actul nul cât și cel tardiv sunt lipsite de efecte în ceea ce privește funcția lor procesuală;
- ambele sancțiuni nu sunt cominatorii, în sensul că nu reprezintă o simplă amenințare. Autorul distinge și deosebiri:
- nulitatea sancționează neobservarea formelor legale sau nerespectarea termenelor prohibitive, iar decăderea sancționează încălcarea termenelor imperative;
- nulitatea pentru nerespectarea cerințelor legale este condiționată de simpla existență a unei vătămări, în cazul decăderii fiind necesară doar expirarea unui termen;
- actul nul va putea fi refăcut sub condițiile de legalitate, spre deosebire de actul tardiv [5, p. 243].

Sancțiunea decăderii este indisolubil legată de termenele procedurale. Expirarea termenului acordat pentru îndeplinirea unui act de procedură comportă diverse consecințe, pentru diverși subiecți: a) încălcarea termenului de către participantul la proces îl privează de dreptul de a efectua actul; b) încălcarea termenului de către alți subiecți decât instanța de judecată și participanții la proces poate atrage aplicarea unei amenzi, în conformitate cu art. 162 CPC; c) încălcarea termenelor de către instanța de judecată nu atrage decăderea, dar se poate solda cu sancționarea disciplinară a judecătorului [6, art. 4 alin. (1) lit. g)].

În literatura de specialitate [7, p. 384] și în jurisprudență a fost ridicată problema necesității îndeplinirii actelor procedurale după expirarea termenului stabilit. Soluția variază în funcție de caracterul termenelor, imperative sau dispozitive, dar și a subiecților cărora li se adresează termenul.

În cazul celor dintâi, obligativitatea îndeplinirii actului persistă și după expirarea termenului (ex: art. 43 alin. 4^1), omiterea termenului obligă instanța să urmeze legea, precum și în cazul aplicării sancțiunii (art. 119 alin. (3)), aplicarea amenzii nu scutește persoanele care dețin proba reclamată de obligația prezentării ei în instanță [1, art. 43 și art. 119]. În cazul normelor dispozitive, neexercitarea dreptului în termenul

stabilit duce la stingerea acestuia. Dacă totuși participantul realizează actul după omiterea termenului, acesta este lovit de nulitate.

În doctrină s-a evidențiat că ineficiența actului de procedură ca urmare a constatării și pronunțării decăderii va afecta imediat și actele de procedură subsecvente actului tardiv, cu condiția că actele subsecvente să fie dependente de actul nul, în caz contrar, dacă ele au o existență de sine stătătoare „independență procesuală", actele subsecvente nu vor fi afectate [5, p. 242].

Decăderea poate fi evitată prin instituția repunerii în termen, legiferată la art. 116 CPC, dacă partea care a omis termenul de îndeplinire a unui act demonstrează că întârzierea nu îi este imputabilă din „motive întemeiate". Repunerea în termen operează doar în baza cererii părții interesate.

Concluzionăm că pulsul ordinii în procesul civil e dat de două instituții majore: actele procedurale și termenele procedurale, la încălcarea celor din urmă intervine decăderea. Decăderea este o instituție dură, intransigentă și, de cele mai multe ori, ireversibilă. Ea este totuși utilă și previzibilă, ceea ce-i amortizează, la nivel perceptibil, efectele. În linii mari, decăderea este singura sancțiune ce asigură ordinea în proces, păstrându-i nealterate principiile.

Referințe:

1. Codul de procedură civilă al RM nr.225 din 30.05.2003. În: *MO al RM,* 2013, nr.130-134.
2. Codul de etică și conduită profesională a judecătorului, aprobat prin Hotărârea Adunării Generale a Judecătorilor nr. 8 din 11.09.2015.
3. CIOBANU, V.M., NICOLAE, M. ș.a. *Noul Cod de procedură civilă, comentat și adnotat.* Vol. I, București: Universul juridic, 2016.
4. LEȘ, I. *Sancțiuni procedurale în materie civilă*. București: Hamangiu, 2008.
5. POP, P. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul juridic, 2016.
6. Legea cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorului, nr. 178 din 25.07.2014. În: *MO al RM,* nr. 238-246.
7. PRISAC, A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea juridică, 2019.